

Kaczanowska, Wanda

"Olim victoriae pacis hodie artifices" 1914-1918 : niegdyś zwycięstwa - dziś pokoju twórcy

---

Notatki Płockie 41/3-168, 28-34

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

"OLIM VICTORIAE PACIS HODIE ARTIFICES"

1914 - 1918

Niegdyś zwycięstwa - dziś pokoju twórcy

Karta przedtytułowa

Zbiory Specjalne Biblioteki im. Zielińskich TNP wzbogaciły się o niespotykane rzadką pozycję. Chodzi mianowicie o "Memoriał Aliantów" - międzynarodowy dokument zakończenia pierwszej wojny światowej (1914-1918), podpisany przez zwycięskie państwa świata, biorące w niej udział.

Ten cenny egzemplarz, rzadko występujący w bibliotekach świata udało się zakupić dzięki propozycji i pomocy prof. Czesława Madajczyka z Warszawy, przyjaciela i darczyńcy Towarzystwa Naukowego Płockiego, który skontaktował prezesa TNP dra Jakuba Chojnackiego z właścicielem tego ważnego dokumentu.

Tytuł dzieła brzmi: "Memorial des Allies" (Memoriał Aliantów). Karta przedtytułowa zawiera dewizę: "Olim victoriae pacis hodie artifices", co znaczy: "Niegdyś zwycięstwa dziś pokoju twórcy". Jest to księga duża, w formacie folio o wymiarach: 33cm x 43cm, grubość 12 cm, waży 15 kg.

Liczy 342 karty z grubego, czerpanego papieru. Zdobi je wiele ilustracji i winiet wykonanych techniką litografii.

Całość otwiera część poświęcona Francji. Następnie pozostałe państwa: - Belgia, Wielka Brytania, Sta-

ny Zjednoczone Ameryki Północnej, Włochy, Japonia, Polska, Portugalia, Rumunia, Rosja, Serbia, Chorwacja, Słowenia, Czechosłowacja - prezentują swoje uroczyste wpisy najważniejszych osób ze świata polityki, wojskowości, dyplomacji i kultury. Część poświęconą każdemu państwu rozpoczyna wstęp, potem zaś następują podpisy i uroczyste wpisy.

Część poświęcona Polsce mieści się na kartach 285-297. Rozpoczyna ją uroczysty wstęp w języku francuskim. Następnie zaś mają miejsce wpisy wybitnych Polaków tamtych lat - w różnych językach (francuski, łacina, polski).

Poniżej podajemy pełny tekst wstępu dotyczący Polski w tłumaczeniu na język polski i obszerny wybór wpisów.

MEMORIAŁ ALIANTÓW **Polska**

Dziesięć lat po wielkiej zawierusze, która wstrząsnęła Europą, ukazał się "Memoriał Aliantów" - wzruszające świadectwo solidarności państw alianckich i stowarzyszonych, jak i wielkości ich sprawy...

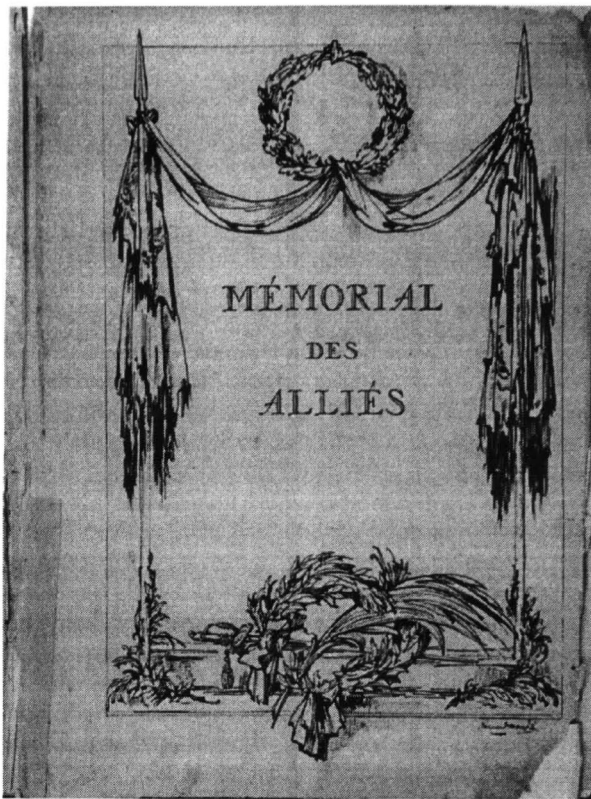
Stronice te, które przedstawiają sobą wspaniałą syntezę głębokich i wzniosłych zarazem uczuć, należą już do historii. Powinny one przypomnieć wszystkim tym, którzy walczyli w imię wspólnego ideału, prawdziwy sens zwycięstwa i konieczność podtrzymywania łączących ich więzów. Winny one również być przedmiotem rozważań tych, którzy nie chcieli uznać nowoczesnych dążeń wolnych narodów.

Zwycięstwo mogło być osiągnięte tylko dzięki bohaterstwu poświęceniu Byłych Kombatantów oraz dzięki moralnej sile, której byli wcieleniem. Dlatego też my pozostali przy życiu winniśmy być wierni ich ideałom. Odstąpienie od aspiracji, które wiodły armie alianckie i stowarzyszone do zwycięstwa, byłoby świętokractwem, popełnionym wobec pamięci milionów poległych, spoczywających pod drewnianymi krzyżami.

Te tysiące własnoręcznie zapisanych myśli, do których dołączone zostały deklaracje moich wybitnych rodaków, świadczą o tym, że w tych trudnych powojennych czasach organizowania pokoju, elita intelektualna krajów alianckich pragnie nadal być zjednoczona.

Jestem bardzo szczęśliwy móc stwierdzić, dzięki zaproszeniu otrzymanemu od Byłych Kombatantów, że naród polski, który będąc pozbawiony swojej własnej egzystencji politycznej znalazł się w szczególnej sytuacji, wiedział jednak jak spełnić swoje zadanie. Poświęcił on wszystkie swoje wysiłki odzyskaniu wolności.

Polska, głęboko przywiązana do szlachetnych koncepcji cywilizacji łacińskiej, wiedziała bardzo dobrze, że w walce prowadzonej przez aliantów rozstrzygną się lo-

Karta tytułowa

sy pracowitych i miłujących pokój demokracji. Dlatego też naród polski w dawnym zaborze rosyjskim systematycznie opierał się poborowi rekruta przez austro-niemieckiego najeźdźcę. Przeciwnie, był gotów do wszystkich poświęceń, których wymagała sprawa Aliantów, gdyż była także jego sprawą. Toteż wszyscy Polacy, którym od samego początku okoliczności pozwoliły stanąć przy boku Aliantów, chwycili za broń.

Liczny zaciąg polskich ochotników w krajach alianckich, przede wszystkim we Francji, Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, najlepiej świadczył o tym, jakie uczucia żywił ten kraj, który nawet pod jarzmem wroga potrafił zachować swoją jedność moralną i pozostać wiernym swoim narodowym dążeniom.

Trójbarwny sztandar Francji stanowił dla polskiej opinii publicznej symbol wolności. Dlatego też w swoich marzeniach i w swojej pamięci zawsze wiązała go z polskim Białym Orłem.

Dlatego też od początku wojny uformowano we Francji oddziały Legii Cudzoziemskiej, składające się wyłącznie z ochotników polskich. Oddziały te, szkolone w Bayonne, przyjęły nazwę tego miasta i uczyniły go sławnym. To Bajończycy przecież mieli zaszczyt przemarszerowania pod Łukiem Triumfalnym w czasie wielkiej parady z okazji zwycięstwa...

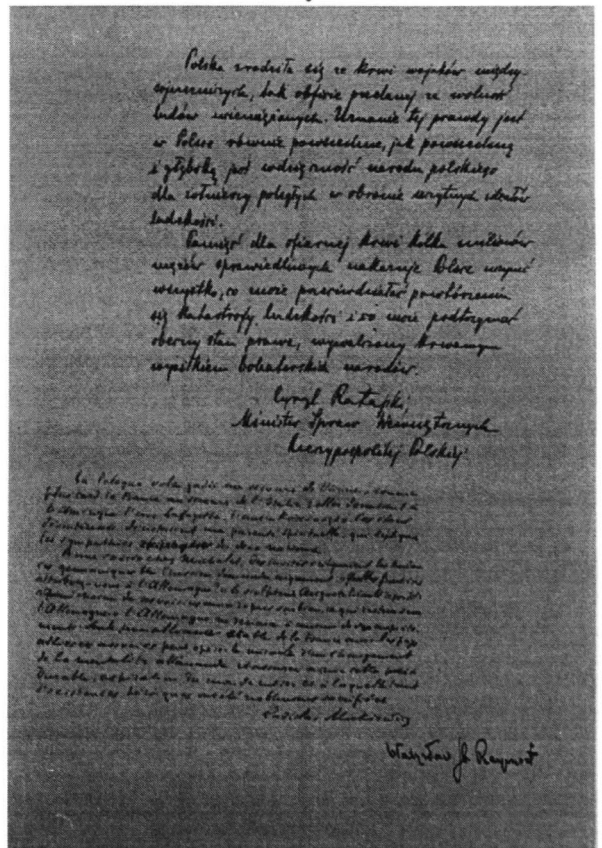
Dobre sobie zastężyli na to wyróżnienie, ponieważ już na początku 1915 r. Bajończycy przeszli swój ogniowy chrzest w zaciętych walkach na froncie francusko-niemieckim. Polscy żołnierze po raz pierwszy uczestniczyli w bitwie na froncie alianckim 9 maja 1915 r. Z narodowym sztandarem na czele przypuścili szturm

i we wspaniałym porywie zdobyli okopy niemieckie, położone na północ od Arras. W tym pamiętnym ataku przeszło dwustu Polaków straciło życie. W bieżącym roku w wiosce La Targette wzniesiony został pomnik ku czci tych poległych i dla upamiętnienia na zawsze francusko-polskiego braterstwa broni.

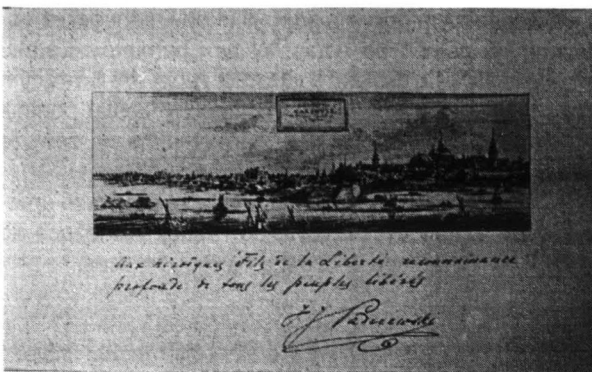
Chciałbym również przypomnieć, że pierwsze amerykańskie bataliony, przybyłe do Francji i należące do armii gen. Pershinga, składały się w dużej części z polskich ochotników, osiadłych w Stanach Zjednoczonych. I tak pierwszym żołnierzem amerykańskim, który zginął na froncie francuskim, był Polak. Czy można znaleźć piękniejszy przykład solidarności i jedności między Aliantami?

Wypadek ten nie był zresztą odosobniony, gdyż coraz więcej moich rodaków brało z niego przykład. Gdy tylko okoliczności temu sprzyjały - i stało się to dzięki zrozumieniu przez rząd Republiki Francuskiej roli, którą Polska mogła odegrać w przyszłości - wszyscy Polacy, którzy chwycili za broń, skupili się w samodzielnej armii pod rozkazami polskich dowódców. Ta samodzielna armia, mająca swoje sztandary, swoją dyscyplinę i własną organizację, walczyła o integralność Francji i uwolnienie Polski.

W 1917 r. miał miejsce fakt, jedyny w swoim rodzaju w rocznikach historii: silna armia, składająca się z siedmiu dywizji i uznana za samodzielną jednostkę, walczyła o swój kraj na obcej, choć bohaterskiej ziemi w chwili, gdy całe terytorium jej ojczyzny było okupowane przez wroga.

Wpis Cyryla Ratajskiego - Ministra Spraw Wewnętrznych Rzeczypospolitej Polskiej i Władysława Reymonta

Wpis Ignacego Józefa Paderewskiego

Samodzielna armia polska pod dowództwem gen. Józefa Hallera wróciła do kraju z chwilą jego inwazji przez Armię Czerwoną, grożąca wolności, którą traktat wersalski zagwarantował odrodzonej Polsce. Ci sami żołnierze, którzy nauczyli się walczyć w okopach na francuskim froncie, walczyli jeszcze 1920 r. o tę samą sprawę nad Wisłą. Na równinach Warszawy chodziło więc o przyszłość Europy. Zwycięstwo Polski zdecydowało o niej.

Armia Hallera nie była wtedy jedyną, która walczyła, gdyż istniała już armia nowej Polski. Szeregi Hallera były tylko jednym z jej załączków. Zresztą idea organizacji armii krajowej, która miała służyć tylko Polsce, zawsze była największą troską wszystkich Polaków. Przyświecała ona walecznym legionom marszałka Józefa Pił-

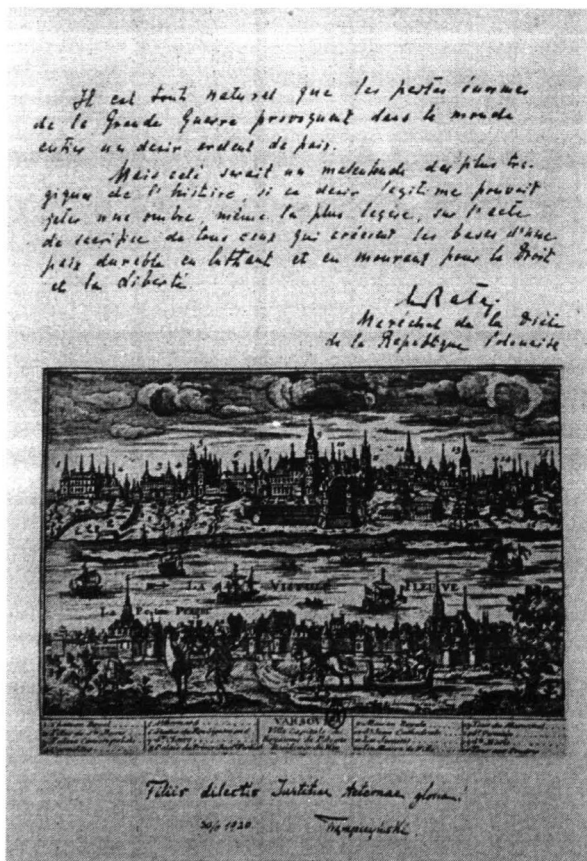
sudskiego. Inspirowała organizatorów armii polskiej w Rosji, gdy w 1917 r. opuściła ten kraj. Armia ta była dowodzona przez licznych polskich generałów, służących w dawnej Armii Carskiej. Ta sama patriotyczna idea ożywiła powstańców w Poznaniu, na Pomorzu i na Górnym Śląsku, którzy w grudniu 1918 r. powstałi przeciwko ciemniejszemu niemieckiemu.

W ten sposób poznański korpus pod dowództwem gen. Dowbór-Muśnickiego bronił od 28 grudnia 1918 r., aż do ratyfikacji traktatów terytorium Poznania, wyzwolonego lecz jeszcze nie wcielonego ostatecznie do Polski. Polska, ożywiona tą myślą przewodnią, choć nie miała jeszcze normalnego rządu i choć brakowało jej broni i amunicji, potrafiła się sama wyzwolić spod okupacji niemieckiej i austriackiej, i zdobyć znaczną część swego terytorium.

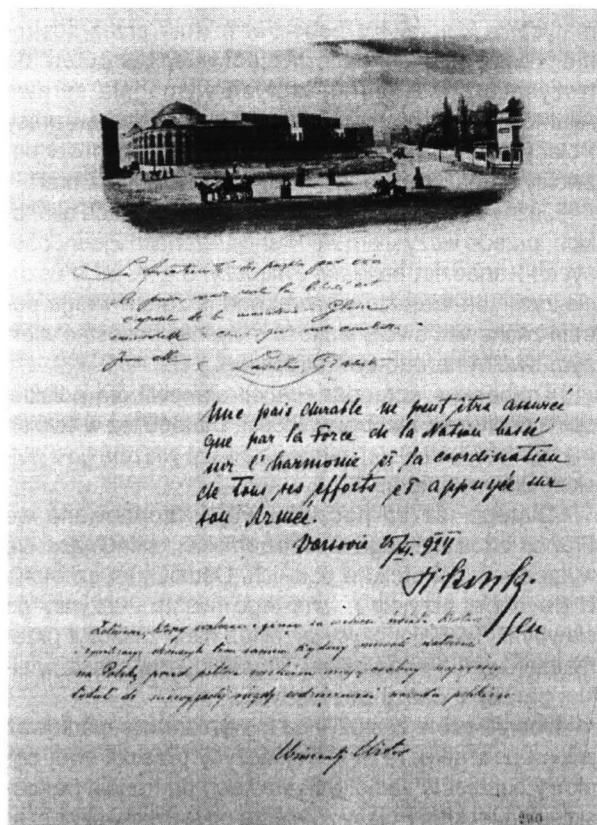
Wielka armia niemiecka gen. von Beselera została, pod presją polskiego narodu, zmuszona do opuszczenia Polski, a on sam dał się wziąć do niewoli przez kilku odważnych legionistów.

Młoda armia polska była więc pierwszą szkołą cnót obywatelskich, pierwszą szkołą jedności narodowej, ośrodkiem żarliwego patriotyzmu, natchnionego poczuciem obowiązku i poświęcenia, a nie tylko instrumentem podboju i władzy. Dlatego też jest kochana i poważana przez wszystkich swoich rodaków, którzy słusznie widzą w niej syntezę swoich dążeń do wolności, pokoju i godności.

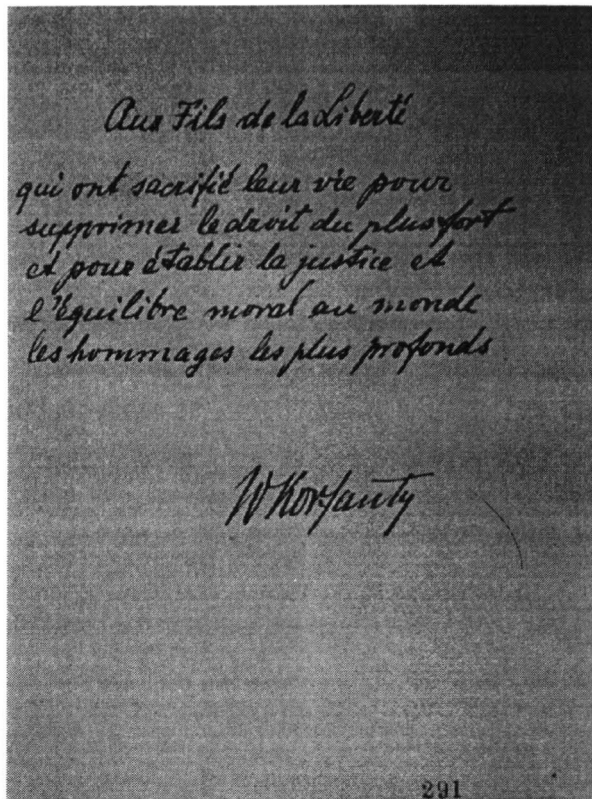
Polska w czasie działań wojennych ogromnie cier-

Wpis Macieja Rataja - Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Wojciecha Trąmpczyńskiego - Marszałka Senatu

Wpis Stanisława Grabskiego, generała Władysława Sikorskiego i Wincentego Witosa

Wpis Wojciecha Korfanteo

piąta z powodu walk bratobójczych. Widziała, jak dzieci jej, w służbie obcego imperializmu, walczyły jedne przeciwko drugim w szeregach armii rosyjskiej, niemieckiej i austriackiej. Dlatego też koncepcja wolności, zawsze droga polskiemu duchowi, "Za naszą wolność i waszą", wypisana już na sztandarach w 1830 r., potwierdziła się jeszcze raz.

Dzisiaj Polska tak samo pragnie, aby ta wolność stała się udziałem wszystkich zamieszkujących jej terytorium. Oto wzruszające słowa, którymi pierwszy sędzia Sądu Najwyższego odrodzonej Polski, śp. Franciszek Nowodworski, dał wyraz swoim przekonaniom:

"My Polacy zawsze pragnęliśmy być wolni i sprawiedliwi. Nie posługujemy się więc z zemsty wobec naszych wrogów niemieckim słowem "ausrotten". Dlatego nie wypędzamy z jego domu obcego kolonisty, osiadłego na ziemiach polskich, zmuszając go do zamieszkania w wozie, jak to uczyniono z chłopem Drzymałą. I dzieci niemieckie, żyjące wśród nas, nie będą musiały przejść przez mękę dzieci polskich z Wrześni. Nasza kultura bowiem jest zupełnie inna i nasza dusza ukształtowana jest według innych zasad".

"Gdy Polska była mocarstwem, prawo zawsze było respektowane i zbrodnia ścigana, chociażby była popełniona przez magnata, Dzisiaj więc, w chwili gdy odradza się władza państwa polskiego, będzie tak samo. Bo przypomnijmy sobie mądrą przestrożę, która 400 lat temu dał nam znakomity reformator Łukasz Górnicki: "Wolność bez poszanowania prawa wyradza się w anarchię".

Tak jak Polska okazała się silna w chwili najwyższej próby, tak również dała dowód wspianiałości w chwili odrodzenia.

Oznacza to, że ofiary złożone przez jej obrońców nie

były daremne. Sądząc według pomyślnych wyników teraźniejszości, Byli Kombatanci mogą nie żałować swoich ofiar. Uciemnione narody Europy Środkowej i Wschodniej mogły dzięki nim odzyskać swoją niepodległość i stać się pożytecznymi członkami wspólnoty europejskiej, pracując skutecznie dla postępu i przywrócenia pokoju w tej szczególnie doświadczonej części Europy.

Polska, ze względu na znaczenie swego terytorium, bogactwo swoich zasobów i liczbę ludności, może bardziej od innych narodów bierze aktywny udział w tym wspólnym dziele.

Po to, aby wszystkie wolne narody mogły owocnie współpracować, trzeba aby ci, którzy przeszli najcięższą próbę ogniową i złożyli daninę krwi, mieli posłuch w swoich rodaków i zachowali swój zbawienny wpływ na kraj.

Alfred Chłapowski

A oto niektóre z ważniejszych wpisów /większość poniżej cytowanych wypowiedzi jest w języku francuskim/

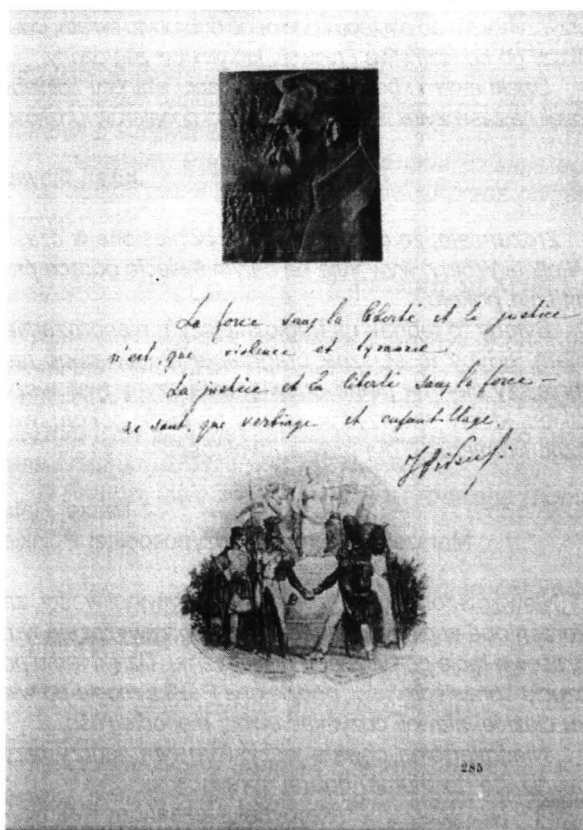
Siła bez wolności i sprawiedliwości jest tylko przemocą i tyranją.

Sprawiedliwość i wolność bez siły - są tylko czczą gadaniną i dziecinadą.

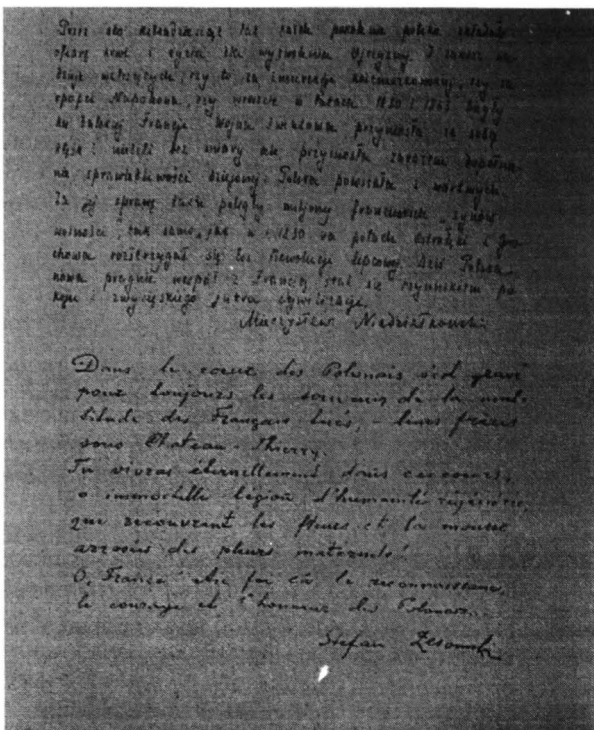
Józef Piłsudski

Bohaterskim Synom Wolności najgłębszą wdzięczność wszystkich uwolnionych narodów.

Ignacy Paderewski

Wpis Józefa Piłsudskiego

Wpis Mieczysława Niedziałkowskiego (posta z Płocka) i Stefana Żeromskiego

Krew przelana przez alianckich żołnierzy dla najświętszego ideału ludzkości jest najmocniejszym fundamentem, na którym opierają się wolność narodów i panowanie prawdy. Pełne chwały, bohaterskie wysiłki alianckich żołnierzy skutecznie przyczyniły się do postępu i ogólnego dobrobytu świata, uwalniając go od kłamstwa i niewoli, którymi był zagrożony.

Dzięki swemu bohaterstwu i oddaniu alianccy żołnierze zajęli najzaszczytniejsze miejsce wśród bohaterów ludzkości.

Julian Nowak

Zrozumiałe, że ogromne straty, poniesione w czasie Wielkiej Wojny, wywołują na całym świecie gorące pragnienie pokoju.

Byłoby to jednak najtragiczniejszym nieporozumieniem, gdyby to słuszne pragnienie rzuciło choć najmniejszy cień na pełne poświęcenia czyny tych wszystkich, którzy stworzyli podstawy trwałego pokoju, walcząc i umierając dla prawa i wolności.

Maciej Rataj

Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

Niewzruszone zasady wiecznej sprawiedliwości, zakorzenione w głębi ludzkiego serca, przewyższają tymczasowe racje politycznego utilitaryzmu. Dzięki temu poczuciu sprawiedliwości, podzielona Polska mogła po wieku ciężkiej niewoli odzyskać swoją niepodległość.

Nieśmiertelną chwałą wszystkim tym, którzy przyczynili się do triumfu dobrej sprawy.

Kardynał Aleksander Kakowski
Arcybiskup Warszawy

Polska jest bardzo dumna z tego, że jej synowie, walcząc w szeregach Ententy, przyczynili się do zwycięstwa cywilizacji łacińskiej. Od niepamiętnych bo-wiem czasów była ona mocnym bastionem tej cywilizacji na Wschodzie.

Stanisław Gall
Biskup Armii Polskiej

Bohaterstwo ludów może przyczynić się do pokoju, ale tylko wolność jest w stanie ten pokój utrzymać. Wieczną chwałą tym, którzy o nią walczyli.

Stanisław Grabski

Trwały pokój może być zapewniony tylko przez siłę narodu, bazującą na harmonijnym współdziałaniu wszystkich wysiłków i opierającą się na armii.

Warszawa 25 XI 1924 r. Władysław Sikorski

Żaden inny naród nie obdarzył bohaterów Wielkiej Wojny świętym kultem od narodu polskiego.

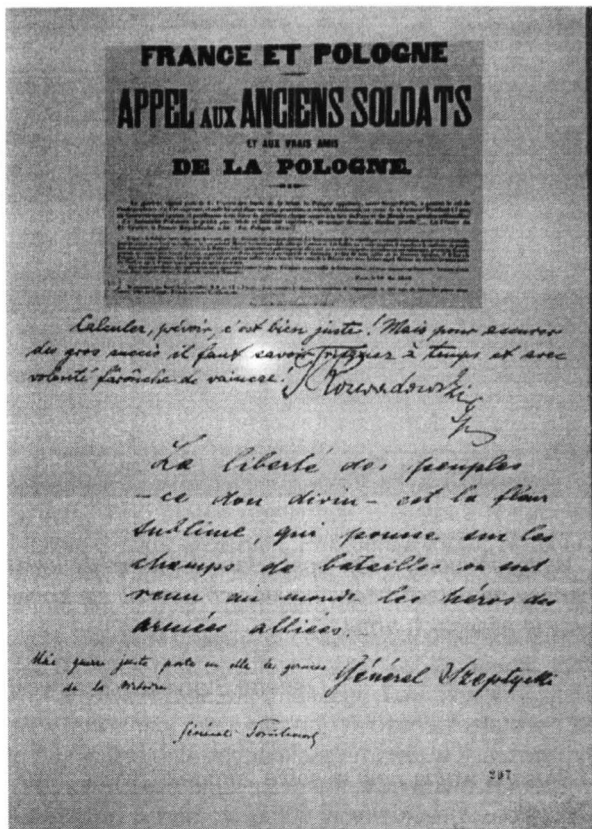
Antoni Ponikowski

Synom Wolności, którzy poświęcili swoje życie, by obalić przemoc oraz wprowadzić sprawiedliwość i równowagę moralną w świecie - najgłębszy hołd.

Wojciech Korfanty

Wpis generała Józefa Hallera i generała Józefa Dowbór-Muśnickiego

Wpisy generałów: Tadeusza Rozwadowskiego, Stanisława Szeptyckiego i Kazimierza Sosnkowskiego

Wtedy, gdy cywilizowane narody walczyły z największym wysiłkiem o zwycięstwo prawa i wolność ludów, Polska wypita do dna kielich goryczy. Z krwawiącym bo-wiem sercem musiała patrzeć, jak jej synowie walczyli pod wrogimi sztandarami. Polski żołnierz ginął na wszystkich polach bitew w nadziei i z wiarą w ostateczną sprawiedliwość, uwolnienie narodów i oswobodzenie ojczyzny. Już nigdy nie dopuścimy do tego, by ktokolwiek mógł zmusić Polskę do przelania swojej krwi dla innej sprawy, niż dla sprawy wolności i sprawiedliwości.

Najpiękniejszym, najwznieśliwszym i zasługującym na nagrodę poświęceniem jest to, które dokonywane jest w imię sprawiedliwości i świętej sprawy. Taką była sprawa alianckich kombatantów.

Winni im jesteście bezgraniczną wdzięczność. Najlepszym jej dowodem będzie poświęcenie wszystkich naszych wysiłków dążeniu do zatriumfowania prawa i sprawiedliwości w czasach pokoju, które zapewniło nam ich bohaterstwo.

Maurycy Zamoyski

Wszyscy ci, którzy korzystają z dobrodziejstw pokoju, powinni pamiętać o tym, że zrodził się on z krwi przelanej przez bohaterów-żołnierzy.

S. Kirmunt

Ongiś Polska spieszyła na odsiecz Wiednia, później zaś Francja na pomoc Włochom. Kraje te dały Ameryce pomoc

Kościuszkę i Lafayette'a. Dzięki ich bezinteresownym porywom zawiązało się duchowe pokrewieństwo, które tłumaczy wzajemną sympatię obu narodów do siebie.

Na przyjęciu u Micheleta zaproszeni goście krytykowali niemieckie roszczenia. Obecny tam Prusak zapytał ostro: "Jakie więc granice przyznajecie Niemcom?". Rzeźbiarz August Preault odpowiedział: "Jeśli każdy z waszych sąsiadów odbierze swoją należność, to co pozostanie, to będą Niemcy". Niemcy nie zrzekną się swoich roszczeń. Tylko trwałe przymierze Francji z krajami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi może zdziałać cud i zmienić mentalność niemiecką, zapewniając w ten sposób trwały pokój, któremu poświęcono tyle bohaterskich istnień i do którego dąży cały świat.

Władysław Mickiewicz
Władysław Reymont

Żołnierz, który walczył o wolność, będzie błogosławiony nie tylko przez swoich współczesnych, ale także przez przyszłe pokolenia. Żołnierz, który świadomie stał się instrumentem siły i ujarznienia ludów, na zawsze potępiony będzie przez historię. Taka była polska myśl poprzez wieki.

Antoni Osuchowski

Czasy wielkości lub niepowodzeń Francji były najczęściej epokami wielkości i niepowodzeń także i Polski. Dzień zwycięstwa Francji był dniem zamartwychwstania Polski.

Szymon Askenazy
Minister
Profesor Uniwersytetu

Zwycięskie wojny są chwałą narodów, ale tylko pokój stanowi o szczęściu ludzkości.

Tymczasem, tragiczny losie, do dnia dzisiejszego świat osiąga pokój dopiero po przejściu przez golgotę wojny.

Warszawa, 30 X 1921 r.

Pamięć o licznych poległych Francuzach-bracisich spod Chateau-Thierry na zawsze została wryta w sercach Polaków. Będziesz żył na zawsze w tych sercach, nieśmiertelny legionie odrodzonej ludzkości, pod kwiatami i mchem, zroszony łzami matek.

O Francjo, uwierz we wdzięczność, odwagę i honor Polaków.

Stefan Żeromski

Francja i Polska

Apel do byłych żołnierzy
i prawdziwych przyjaciół Polski

Na dumny sygnał dany 24 lutego na brzegach Sekwany, uciemniona Polska, nasza Matka-Ojczyzna, wydała okrzyk wołający o niepodległość. To szlachetne wołanie, stłumione wkrótce w morzu krwi, znalazło ży-

Aucune nation n'a voué aux héros allés
de la Grande-Guerre un culte plus sacré que
la Nation polonaise.
Le sang versé pour eux a rendu les plumes
liberté à notre pays.
Antoni Ponikowski.

Wpis Antoniego Ponikowskiego

wy oddźwięk w sercach Francuzów.

Przez 17 lat samolubny i małoduszny rząd był zmuszony do proklamowania co roku w obliczu kraju i świata tych oto uroczystych słów: "Naród polski nie zginie!" Smutna i odległa nadzieja, zwodnicze kłamstwo, okrutna złuda!... 24 lutego Francja Republikańska powiedziała: "Polska będzie żyła!"

Polsce trzeba czego innego od życzeń, przemówień i protestów. Rząd Republiki zrozumiał światą i opatrnościową misję, którą naród powierzył mu z całym zaufaniem. Mimo ogromnych trudności nie zawiedzie zaufania ludu. Demonstracje ludności na rzecz Polski, choć wspaniałomyślne i patriotyczne, mogą jednak rządowi przysparzać poważnych kłopotów, których i tak ma dosyć, hamując jego swobodę działania i paraliżując jego pokojowe wysiłki na drodze dyplomatycznej. Zamiast podburzać i rozprawiać, działajmy...! Polsce potrzeba oddanych serc i wprawnych ramion! Z tym apelem zwracamy się do byłych żołnierzy, do wszystkich prawdziwych przyjaciół Polski. Zaofiarujmy naszej ojczyźnie na północy to, czego Francja nauczyła nas z rzemiosła wojennego.

Regularnym armiom ciemieżycieli przeciwstawimy regularną, zdyscyplinowaną i niezwyciężoną armię. Zdobędziemy nieśmiertelną

chwałę za to, że służyliśmy skutecznie najpiękniejszej sprawie ludzkości.

Paryż, 10 maja 1848 r.

Należy się zgłosić na ul. Saint-Louis/en i 'Ile/ nr 2 od godz. 11-tej do 3-ciej celem zaznajomienia się warunkami zaciągu. Należy zaopatrzyć się we wszystkie potrzebne papiery jak zwolnienie, przebieg służby, zaświadczenia itp.

...

Rozważać, przewidywać, to bardzo słuszne. Ale by osiągnąć powodzenie, trzeba umieć ryzykować w odpowiednim czasie i mieć zdecydowaną wolę zwycięstwa.

T. Rozwadowski

Wolność ludów - ten boski dar - to wzniosły kwiat rosnący na polach bitew, na których urodzili się bohaterowie alianckich armii.

Generał Stanisław Szeptycki

Słuszna wojna nosi w sobie zarodeki zwycięstwa.

Generał Kazimierz Sosnkowski

Żołnierze, którzy walcząc i ginąc za wolność świata, kulturę i cywilizację skruszyli tem samym kajdany niewoli nałożone na Polskę przed półtora wiekiem mają osobny najwyższy tytuł do niewygastej nigdy wdzięczności narodu polskiego.

Wincenty Witos

Żołnierze mojego kraju zaczynali wielką wojnę światową w sytuacji bardziej tragicznej niż w którymkolwiek innym kraju; szli umierać nie dla swojej ojczyzny. Tę ojczyznę znaleźli dopiero na polach bitew w potokach krwi przelanej w požodze zniszczonych miast. Oprócz ojczyzny znaleźli głębokie przekonanie całej myślącej i cierpiącej ludzkości, że chcąc zapobiec nowym klęskom i rzeziom trzeba przede wszystkim dążyć do przywrócenia wolności tym, którzy są ofiarami przemocy.

I dlatego my Polacy, którzy z instynktu, z tradycji i z wyrozumowania jesteśmy najbardziej zdecydowanymi zwolennikami pokoju, nie możemy przeklinać wojny, która przywróciła nam wolność. Setki tysięcy poległych miliony kalek są ceną straszliwą. Ale... cena nie jest zbyt wielką, kiedy chodzi o nabycie prawa głośnego wyznawania miłości dla swojej ojczyzny.

17 VII 1925 r.
Stanisław Thugutt

Ten ważny, historyczny dokument o pokojowym przestaniu można obejrzeć w Sali Wystawowej Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich TNP w Płocku, pl. Narutowicza 8 w godz. 8-15.